

„SZÜLŐFÖLDEM – BIHARORSZÁG”

Segédanyag az alsó tagozatos vetélkedőhöz

Biharkeresztes, 2024.

„Szülőföldem – Biharország”

A Kis- és Nagysárrét a víz birodalma volt. A Körösök, a Berettyó, az Ér, a Kálló itt az Alföld keleti részén 3 megyére kiterjedő sajátos mocsárvilágot alakítottak ki. Vizenyős rétek, mocsarak, helyenként nyílt víztükrök uralták a táj képét. A Sebes-, a Fekete- és a Fehér - Körös táplálta ezeket a nagy kiterjedésű réteket, ide hozta vizét a Berettyó is.

Divatos foglalkozás volt a pákászat, a nádvágás, a gyékényszövés, a halászat, darvaszat, a régi pásztorkodás és a farkasvadászat.

Komádiban nádas borította az egész határt, a faluból csak két helyen lehetett kijutni. Még a halottakat is csónakon hordták a temetőbe. Érdekes látvány volt a 40-50 csónakot látni egy – egy temetésen.

A házakat magas cölöpökre font vesszőből építették, melyhez sártapaszt használtak. Így aztán, mikor jött az árvíz, a házban volt holmikát felrakták a padlásra, és nyugodt szívvel nézték, hogy a víz miként mossa ki a ház falát, mert tudták, hogy a cölöpök, és a vesszőfonás ott marad, csak a sár úszik világgá.

Az ősi Sárrét a múlt század végén a folyószabályozás és árvízvédelmi munkálatok során megszűnt.

Öntözőcsatornákat építettek, Biharugra határához, pedig a halastavakat. Magyarországon itt a legsűrűbb a csatornahálózat.

Bihar központja Berettyóújfalú.

A pákászok

A pásztorok és betyárok mellett még ezek voltak ám csakugyan a rét fiai! Örömét csak a nádasokban lelte, a körül ténfergett, ólalkodott. Ez a *rétészkedés* volt mindene: farkast, rókát, nyulat lesett, madarászott, tojást keresett, halászott, csikászott, rákászott, teknősbékát fogott, nádalyt szedett, hol pedig a rét gyógyerejű füveit gyűjtögette; ősszel gyékényt vágott, télen nádat. Mikor házba, tűz mellé szorította az idő és künn nem talált végezni valót, gyékényt szőtt, kosarat kötött.

Többőjük nőtlen, magányos ember volt. "A rét füve a vánkosom, a jó Isten a pártosom."

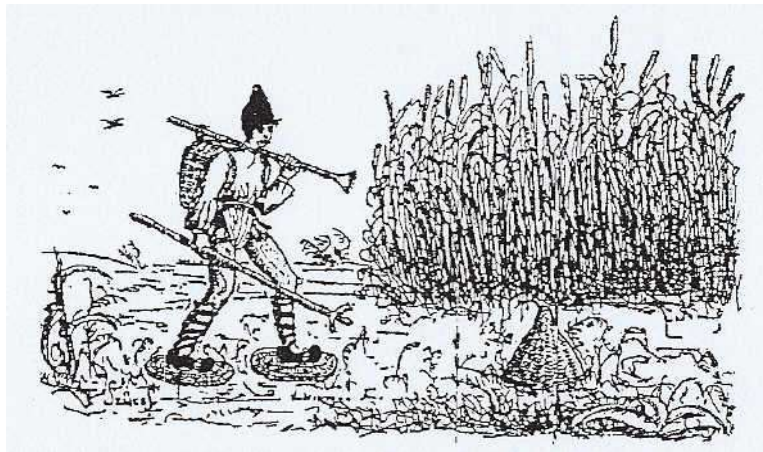
Pákásztanya (A hajóban varsa, a vízben tapogató van)

A **pákászat** az 1900-as évek első harmadáig, a [lápvidékek](#) lecsapolásáig komplex halász, vadász, növénygyűjtő életformája volt a lápok, [mocsarak](#) vidékén élő falvak lakóinak. Mivel a lápvidék lakosainak a megélhetéshez szántóföldi művelésre alkalmas területük kevés volt, elterjedt foglalkozásnak számított a pákászat.

Pákásznak nevezték azokat a lápvidék környékén élő embereket, akik kimondottan a rétből, mocsárvidékből éltek, tehát földet nem műveltek, hanem abból éltek, amit a lápvidék készen adott, begyűjtötték a természet adta kincseket.

A pákász nem szerette a felesleges munkát. Amit csinált, abban az egyszerűséget és a célszerűséget nézte.

Ruhája: Házilag szőtt vastag, fehérítetlen kendervászonból készült. Két darabból állott. A *kankó* olyan formájú ruhadarab, mint valami elnagyolt szabású ing. A *sinkó* voltaképpen nagy ületű, lábfejig érő, bőszárú, hasítéknélküli, korcos gatyka. Lábbeli a hegyesorrú fűzött bocskor és a vászon kapca volt. Télire farkasbőrből, rókabőrből hatalmas bundát, sipkát, kapcát csinál magának.

*Pákász a lápon
(Megnézi a lékbeeresztett csíkvarsát. Hátán csíkputtony, vállán lappmetsző,
kezében pákászbót, lábán talpaló)*

A pákász élete a lápon

A pákász a mocsarakban élt, kúp alakú nádkunyhóban, vagy nyerges tetejű földkunyhókban, s az év nagy részét a lápon töltötte. Halászott, vadászott és gyűjtögetett.

A halat szigonnyal, varsával, hurokkal fogta meg. A vízimadarakat is különböző maga készítette hurkokkal ejtette el, s a nagyvadaknak, mint például a farkas, csapdát készített, vermet ásott, míg a repülő madarakat íjjal, hajítófával próbálta elejteni. A vízben lebegő sulyom termését botra erősített subadarabbal gyűjtötték össze.

A pákász családja begyűjtötte a környezetében található ehető vízínövényeket, mint például a sulyom, a gyékény buzogányát, a pákát taplóként használták tüzgyűjtáshoz,

vagy párna és dunnatölteléknek dolgozták fel. Összegyűjtötték a vadmadarak tojásait, gyógynövényeket, a piócát, orvosi gyógyászatra, vagyis mindent begyűjtöttek, amit a láp adott.

Ők gyűjtötték be a piócát is, ugyancsak gyógyászati célból. Ezt úgy gyűjtötte, hogy felgyúrt nadrágszárral belegázolt a vízbe, ahol az éhes állatkák ráragadtak a lábára, majd mikor a vízből kilépett, a lába szárát sóval beszórta, s ettől az odatapadt piócák lefordultak. A piócákat marhahólyaggal lekötött üvegekben tárolta, úgy vitte eladni.

A lápi ember a láp odvas fáiba telepedett méhcsaládoktól mézet is gyűjtött, de ha megbetegedett, gyógyszerét is a lápon gyűjtötte, mivel a lápvilágban ismeretlen volt a patika és a kórház is.

A gyógyszernek szánt gyógynövényeket általában a füvesember gyűjtötte be. A lápon szedett gyógyhatású növényeket gyökerestül szárította, majd porrá törte, és bőrzacskókban tárolta, s szükség esetén faggyúval, hájjal kenőccsé keverte.

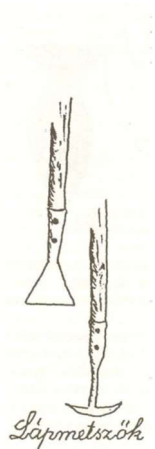
A lápréteken gyűjtötték be a fehér mályvát (Orvosi ziliz), melyet sebgyógyításra, toroköblögetésre használtak. Ebből a gyűjtögető tevékenységből ered a pákász elnevezés is, vagyis a halász, vadász, madarász foglalkozások gyűjtőneve.

A gyűjtögető, halászó, madarászó pákászok állandó lakhelyüktől, téli szállásuktól sokszor több tíz kilométerre is elbarangoltak, ha egy-egy helyen letelepedtek, ott általában 5-6 hétig laktak, "kiélték azt a helyet, ahova telepedtek, majd továbbvándoroltak".

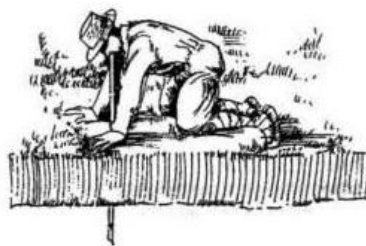
A pákászok az Ecsedi-lápon két-háromágú bottal járták az ingólápot, amely botnak *nadályozó* volt a neve. De nélkülözhetetlen szerszám volt a *nádvágó kasza*, *lápmetező ásó*, vagy a *csíktők kasornya*, amelybe a csíkhalt gyűjtötték, s amely az egyetlen természetett növényükből a kabaktökből készült, ebből készítették evő- és ivóedényeiket is.

A lápmetező ásóval a lápos talajt ásták fel, ha ivóvízhez akartak jutni, vagy ha varsájukat akarták leállítani.

Az ivóvizet (a lápi kútból) nádszálon szívták fel a mocsárból, oly módon, hogy a tőzegrétegen ledugtak egy nádszálat, olyan mélységig, míg tiszta vizet nem értek.

A pákászok tüzet két fa összedörzsölésével gyújtottak.

A pákászok az ingoványos talajon gyékényből font, hótalpakra emlékeztető "talpalló"-ban jártak, hogy bele ne süppedjenek, a vízen nádtutajjal, bődönhajóval közlekedtek.

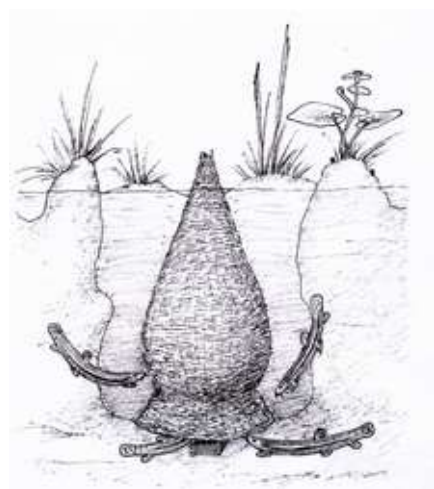
A láp lecsapolása után eltűnt az ezerszínű vízivilág, s ez magával vonta a **pákászat**nak, ennek az ősi foglalkozásnak a megszűnését is.

Halászat

A láp jellegzetes hala volt a lápi póc és a lápi csík. Trombita alakú, vesszőből font csikkással, vagy varsával fogták, és eladásig másfél, két méter mély fedett vermekben gyűjtötték, s a környező falvakban, vagy a vásárokon adták el.

A *csikászatnak* főleg a tél volt az ideje. A nagymennyiségű, könnyen romló „áruhal” csak ekkor volt biztonságosan, romlásmentesen szállítható, árusítható a vásárokon /pld. gyakran egyenesen Debrecenben, vagy Nagyváradon!/
A hal tárolására jégvermeket készítettek, amely egy nagy üreg, pince volt, melyet a helyszínen kitermelt jéggel raktak meg. Erre kerültek a kifogott csíkok. A vermet vastagon fedték nádtetővel, ami igen jó hőszigetelő volt. Ezekben a vermekben akár nyár elejéig is elállt a csík.

A lakosság kedvenc eledele volt a csíkos káposzta. A csíkkalat savanyú káposztával főzték meg.

A csikászat a következő módon történt: a pákász, illetőleg a speciálisan csak erre „szakosodott” csikász a lápba, a víz, pocsolya fölötti növényi társulásba egy kutat vágott, tehát egy kis helyen „megtisztította” a felületet. Ebbe a kútba egy szájával lefelé fordított kosárszerű alkotmányt csíkvarsát dugott. A felület megtisztítása következtében az oxigén dúsabb kútban felfelé igyekeztek a csíkok, tehát feljöttek a csíkvarsába, ahonnan már nem volt visszaút számukra.

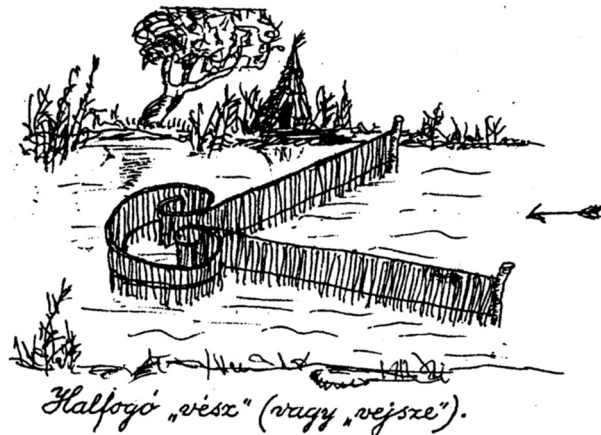
Osváth Pál, a régi Sárrét csendbiztosa azt írja 1875-ben kiadott könyvében, hogy „némely ereink oly halgazdagok voltak, hogy abból egész vármegye élélhetett volna”. A Körös, Berettyó, Tisza halai a mi mocsarainkban ívtak és a halivadékok itt nevelkedtek fel. A csuka, kárász, potyka, kecsege, compó, önhal, cseka, süllő, sigér vagy dóber, cigányhal, pochal voltak a legismertebbek.

A hagyomány és a tárgyi emlékek egybevetéséből kétségtelenül kitűnik, hogy területünk halászatát nem a hálóval való halfogás jellemezte.

Hálóval csak a Berettyó és a Körös halásza dolgoztak. A *vész* vagy *veszje*, a *tapogató* és a *teszi-veszi* volt a mi pákász-halászaink kedvelt halfogó készsége. A vész nádból készült és az ér, vagy a rét vizébe állították fel. A mederbe vert karók tartották.

Vékony nádkerítéshez hasonlíthatjuk az ún. *lészáít*, melyek V alakban elrekesztették az ér medrét és a halakat egy kör alakú kerített helyre, a *vészfejbe* terelték, ahonnan nem tudtak kiszabadulni. Időközönként merítő hálóval, hosszú nyelű *merettyűvel* szedték ki őket. A vész mellett nem kellett ott üldögelni, fogta a halat magától, míg a

pákász egyéb dolga után járt. A téli halászat eszköze is ez volt. A vészfej nem fagyott be, mert a ficáncoló halak kiverték.

A tapogatót sekélyes tavakban használták. Vesszőből volt fonva s feneketlen kosárhoz hasonlított. Átmérője is, magassága is 80-90 cm volt. Belegázoltak a vízbe és megborították vele a halat. Ilyen volt a tesziveszi is, csakhogy hosszú rúd végén függött.

Tapogató

Rák is bőven termett vizeinkben. Leghíresebb rákászok voltak a komádiak.

A rákot kézzel dobták ki a vízből, leginkább azonban varsával fogták. Ezzel fogták a csíkot is a *csíkászok*. A varsát (illetőleg csíkkast) vesszőből fonták. Hegyes méhkas alakú volt s alulról tölcserformájú vöröcsök nyúlt bele. Lápot lékeltek és a lékbe leeresztették a varsát. Mondják, tódult bele a rengeteg csík, ahonnan vízzel telt gödörbe: csíkverembe gyűjtötték össze. Gyékénykosarakban, dézsákban, puttonyokban vitték a rákot és a csíkot. A gyalult káposztával főzött csík híres sárréti eledel volt régen.

Pákászféle emberek közül kerültek ki a *békászok* is. Jól jövedelmezett ez a foglalkozás, mert úri házaknál nagyon kedvelték a finomhúsú teknősbékát. Nagy moslékos dézsába tették és úgy hizlalták meg.

A *nadályszedésről* is meg kell még emlékezni. A rét hínáros, ombolyos barna vizében éppen elég nadály élt. A pákász combtővig felgyűrve sinkóját (ha volt rajta) beleállt a vízbe, egyik kezében pálcát, másikkban valamiféle edényt tartva. Csakhamar feléje

libegtek ezek a kis fekete állatok; a pálcával egyenként kiemelte őket a vízből és az edénybe rakta. Nem volt szokatlan, ha egy-egy megragadt, csak a meleg pipát értette hozzá, rögtön lehullt. Ezt a népi gyógyászatban nagy szerepet játszó portékát madzag fogóval ellátott kobaktökben árulta a piacon, meg utcáról-utcára járkálva.

A Sárréten nem volt ezelőtt olyan ház, ahol ablakba tett üvegben egy-két nadály ne lubickolt volna. Hússal, borral éltek a sárrétiak a régi jó világban s bizony gyakorta meg kellett ragasztani. Meg aztán, időt is jóstoltak a viselkedéséből. Ha rossz időt várt, meghúzta magát, de mikor játszadozott, biztosra lehetett venni a derült napok közeledtét. Tavasszal ma is fel-feltűnik sárréti falvaink utcáin a kopott öreg nadályos, kasornyában, tarisznyájában nagy üvegeket cipel és elnyújtva kiáltja néha: Nadályt vegyenek, nadályt!

Igazi pákász-foglalkozás volt a nadályszerzés.

Szómagyarázatok

ágas: kunyhótartó ágasfa, faoszlop; a szelemenés építkezésnél a szelemengerendát tartó ágasfa neve

általvető: zsákszerű népi teherhordó eszköz; olyan zsák, amelyet közepén átvetnek a szamar hátán, a ló nyergén, vagy az ember vállán úgy, hogy a teher a zsák két végén lecsüngjön

bakó: kendervászonból készült tarisznya

Berettyó: a Hármas-Körös legnagyobb vize, a szilágysági Rézhegységben ered; az Alföldre érve folyása oly lassúvá vált, hogy nagy területeket elmoszarástva létrehozta a Nagysárrétet

Bihar: Bihar megye, a Tiszántúl egyik legnagyobb, ősi megyéje; hegyes keleti része, a Körösök völgyei erdős, állattartó terület volt, jobbra román lakossággal, a nyugati, alföldi részt a Körösök szabdalják részekre, itt terült el a Nagy- és a Kissárrét, lakói földműves magyarok voltak. A megyét nagysága miatt Biharországnak is nevezték.

cifraszúr: gyapjúhímzéssel vagy rátétes díszítéssel készült férfi felső ruhadarab

csárda: a faluszéli, pusztai, út menti vendégfogadók neve; lényeges kellékük volt az udvarukon álló szekér (kocsi) állás, a vályús kút, valamint a hajtott állatok pihentetésére szolgáló istálló, az akol és a csárdalegelő

csendbiztos: a múlt század derekán a járások pandúrjainak, csendkatonáinak, vagy régiésebben perzekutorainak vezetője

csík: a csíkfélék családjába tartozó, nyúlánk testű halfajta. A Sárrét mocsaraiban rengeteg csík élt, fontos népelelmezési cikk volt.

dűlő: a művelés alá vett földterületek osztásvonalain létesült út

ér: vízfolyás, lassú folyású kis patak

fattyú: hetyke, rátarti, virtuskodó legényke, általában a fiatal fiúk neve

fehércseléd: nő, asszony

gyékény: mocsarak, állóvizek jellegzetes növénye; hajlékony szárából, leveléből sok mindent kötnek, szőnek (gyékényponyva, gyékénykosár, gyékénykötél)

icce: régi űrmérték, mintegy hét és fél deci, főleg bor mérésére használták

ingóláp: a víz felszínén úszó növénytörmelék

jégpatkó: falusi kovácsok által készített karmos, szíjjakkal a csizma talpára erősíthető vaspánt, amely a jégen való biztonságos járást szolgálta

káka: magasra növő, sásféle vízínövény

kankó: két darabból álló kendervászon ruha

kása: köles, rizs, kukorica őrlemény, illetve az ezekből készült pépes étel

kotu: növényi - főleg nád, gyékény, káka – törmelékből álló lápi talaj

láp: vízínövényekkel teljesen benőtt szilárd talajnak tetsző vízterület, mocsár

lápmetesző: többágú, hosszú tapogató bot; pákászeszköz a lápban való elmerülés elkerülésére

lápolás: vízen való faúsztatás, tutajozás (láp=tutaj)

lépvessző: ragacsos anyaggal bekent pálca, vessző; madárfogásra szolgált

lésza: a rekesztő halászatnál ismert vész, vagy vejsze nádból készült oldalkerítése, ami a halakat a vészfejbe irányította

merítőháló: hosszú vagy rövid nyélre és négyzetes fém- vagy vesszőkeretre erősített le- és felmerítő háló

nád: elterjedt, sokféleképpen hasznosítható vízínövény

nadály: pióca; a növényekkel benőtt állóvizekben, mocsarakban gyakori gyűrűs állat

pákász: rétész, rétet járó, a réten gyűjtögetésből és zsákmányolásból élő ember

pákászbót: a réten járó pákásznak biztonságot adó, hosszú bot, amivel kitapogatja, hogy szilárd-e vagy sem, vagy legalábbis őt megbíró-e a talaj

porong: apró szigetecske, a vizes területből kiálló kicsi hátság

rétész: réti ember, pákász

sinkó: lábfejig érő, bőrszárú korcos kendervászon gatyá

szik: szikes, agyagos föld, talaj

tapogató: vesszőből készült feneketlen kosár, kezdetleges halászeszköz

teszi-vesziháló: merítőháló: ami ezt a nevét onnan kapta, hogy a halász gyors egymásutánban beteszi és kiveszi a vízből

varsa: halcsapda, hasas, kiöblösödő, tölcsér alakú halászeszköz; a hal beleúszik, a varsafejbe jut, visszafordulni nem tud

vész: vejsze; rekesztő halászati kellék: vízbe állítható nádfal, ami a halakat a vészfejbe irányítja

zsombék: mocsárból, rétből kiemelkedő növény együttes, növénycsomó